

Kapper Colijn en houthakker Wilhelm II

• LIESBETH HOLTERMAN •

Op 16 maart 1935 verscheen in *De Haagsche Post* een spotprent over minister-president Hendrikus Colijn (1869-1944) met als bovenschrift: *Vijftig miljoen bezuiniging* (afb. 1).¹ De tekenaar beeldde de toenmalige premier van Nederland af als kapper en diens klant als leeuw. *Er moet zeker heel wat af?* vraagt de kapper aan de leeuw. Zo verwees de tekenaar naar de ingrijpende bezuinigingsmaatregelen die het kabinet Colijn III (1935-1937) meteen na zijn aantreden nam om de slechte economische situatie in Nederland, verbeeld als de Nederlandse Leeuw, in de greep te krijgen.

De tekening is gemaakt door de vaste tekenaar van het blad, de in Wirdum geboren Piet van der Hem (1885-1961). Nadat hij eerst tussen 1915 en 1920 spotprenten had gemaakt voor *De Nieuwe Amsterdammer*, was Van der Hem voor *De Haagsche Post* werkzaam. In totaal zijn onlangs door de afdeling Nederlandse Geschiedenis en het Rijksprentenkabinet gezamenlijk uit de kunsthandel dertien in dit opinieblad verschenen tekeningen van Van der Hem aangekocht, en nog twee aquarellen. De verworven tekeningen die als spotprent in *De Haagsche Post* verschenen, dateren alle uit de periode tussen 1926 en 1935, het jaar waarin Van der Hem overstapte naar *De Haagsche Courant*, de twee

Afb. 1

PIET VAN DER HEM,
Vijftig miljoen bezuiniging, 1935. Tekening
in Oost-Indische
inkt op papier,
47,8 x 35,5 cm. Rijks-
museum, Amsterdam.

aquarellen stammen uit dezelfde tijd.

Het weekblad *De Haagsche Post* kende in die jaren een aparte prentenpagina, waarop elke tekening paginagroot werd afgedrukt. Het was niet alleen de tekenaar die het onderwerp vaststelde, dat deed de redactie van het blad in aanwezigheid van Van der Hem wekelijks op een speciale 'prentenvergadering'. Tegelijkertijd werd dan ook de tekst voor de bijschriften bepaald. De marges waarbinnen Van der Hem opereerde waren hierdoor beperkt.²

De dertien tekeningen kenmerken zich alle door het schetsmatige karakter waarin ze zijn opgezet. Ze zijn uitgevoerd in Oost-Indische inkt en bevatten weinig kleur, hooguit wat rode en blauwe accenten. De meeste kregen in het blad zowel een boven- als een onderschrift, maar die zijn evenmin als de datum rechtstreeks op de tekening zélf aangebracht; wel werden ze later uit de krant geknipt en er vervolgens bijgeplaatst. De spot heeft over het algemeen een mild karakter en is nergens werkelijk scherp. Lang niet alle tekeningen richten zich trouwens op politieke verwickelingen, vele zijn commentaren op maatschappelijke verschijnselen. Van sommige tekeningen is hierdoor nu niet direct meer duidelijk wat de aanleiding is geweest of wat het eigenlijke onder-

werp is. Om die te achterhalen zijn de betreffende afleveringen van het tijdschrift geraadpleegd, waarmee elke tekening aan een artikel of bericht uit *De Haagsche Post* gekoppeld kon worden.

Een voorbeeld hiervan is de spotprent waarvan het bovenschrift luidt *De Laatste Les*, die op 25 mei 1929 in het blad stond (afb. 2).³ Er is een spoorwegovergang op te zien met op de achtergrond een liggende man en een totaal vernielde auto. Op de voorgrond liggen twee kinderen half over de rails. *De Haagsche Post* meldde hierover in een kort bericht: *Nieuwe Offers Onzer Overwegen. Den 19en Mei is op den onbewaakten overweg nabij Rilland Bath een auto uit Antwerpen door den*

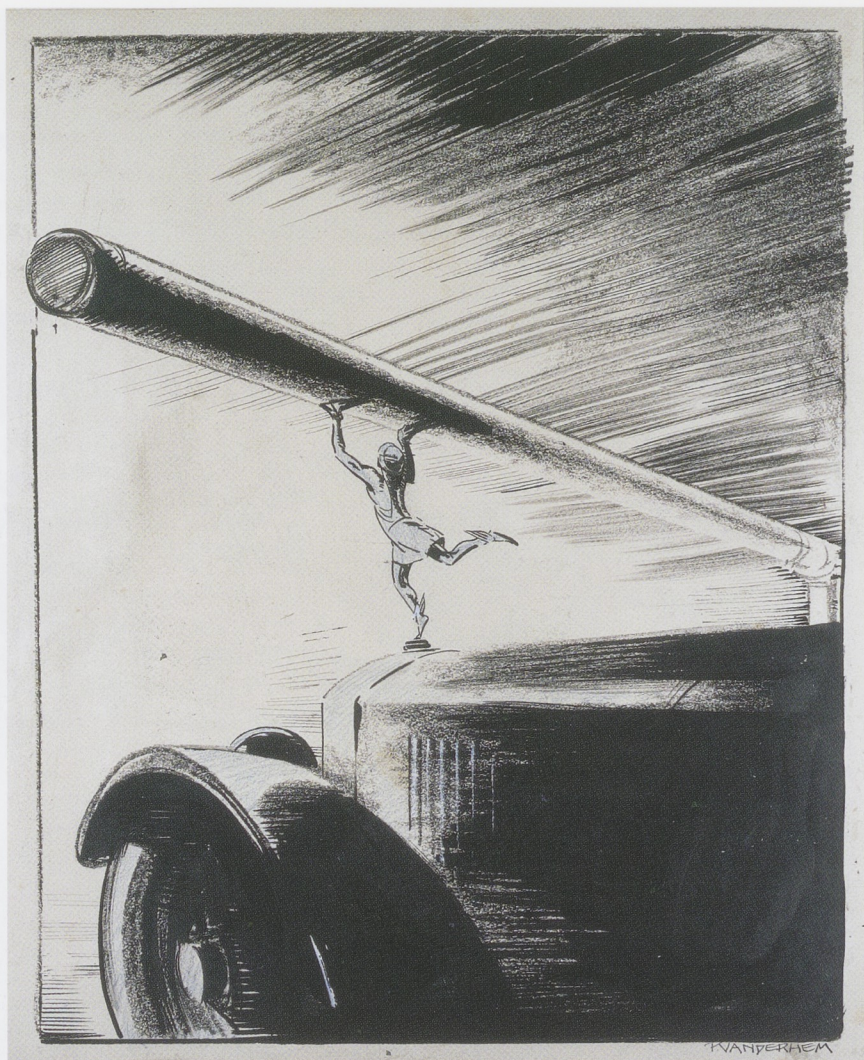
trein gegrepen, met het noodlottige gevolg dat de vier inzittenden, een echtpaar en twee jeugdige kinderen, allen gedood werden. Dit ernstige ongeluk gebruikte het blad om het betrekkelijk nieuwe verschijnsel van het snelverkeersslachtoffer uit te beelden, maar meer symbolisch ook de botsing tussen het spoorwegverkeer en het in die tijd opkomende autoverkeer.

Het verkeer is op een heel andere manier het onderwerp van de tekening die met de titel *Sollen met tollen* verscheen in *De Haagsche Post* van 22 september 1928 (afb. 3).⁴ Het onderschrift luidt: *Laat 's werelds druk vertier | Vrij langs uw wegen rollen | In naam van god Merkuur | Heft op malle tollen!* De tekening verwijst hiermee naar een

Afb. 2

PIET VAN DER HEM,
De laatste les, 1929.
Tekening in Oost-Indische inkt op papier, 47,8 x 35,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 3
 PIET VAN DER HEM,
Sollen met tollén, 1928.
 Tekening in Oost-
 Indische inkt op
 papier, 47,8 x 35,5 cm.
 Rijksmuseum,
 Amsterdam.

incident dat zich in september 1928 bij de tolpoort van Muider had voorgedaan. De Gooise melkhandelaar Floris Vos, die dagelijks naar Amsterdam moest rijden, ergerde zich al langere tijd aan de tol die hij onderweg steeds in Muider moest betalen. Dat kostte hem behalve geld ook veel tijd. Hij besloot in actie te komen en organiseerde op zondag 9 september 1928 een betoging waarbij zich een grote groep auto's aansloot. Met een geweldig lawaai van claxons en hoorns trok deze stoet in de richting van Muider.

De burgemeester van Muider spoedde zich met een aantal marechaussees hierop ook naar de tolpoort, met de bedoeling om tolbaas Käuderer bij te staan. Toen de groep automobilisten arriveerde, kwam het verkeer hopeloos vast te staan. Geen auto kon meer voor- of achteruit en ook de tram die tussen Amsterdam en Het Gooi reed – bekend als de Gooise moordenaar – kon niet passeren. De enige oplossing was de poort toch maar te openen en iedereen zonder te betalen door te laten. Floris Vos kreeg wel een boete,

Afb. 4
 PIET VAN DER HEM,
Op de Jan Steen-
tentoonstelling, 1926.
 Tekening in Oost-
 Indische inkt op
 papier, 47,8 x 35,5 cm.
 Rijksmuseum,
 Amsterdam.

maar hij kreeg ook zijn zin, want nog diezelfde avond nam de burgemeester contact op met de minister van Waterstaat en niet lang daarna verdween de tolpoort van Muiden.

De Haagsche Post en Van der Hem schaarden zich met deze tekening aan de kant van de melkhandelaar en lieten hiermee zien dat door het heffen van tol de handel, gesymboliseerd door Mercurius, wordt belemmerd. Tevens is Van der Hems tekening een mooi tijdsbeeld van een inmiddels verdwenen en grotendeels vergeten kwestie – niet alleen in Muiden was zo'n tol – die indertijd de gemoederen hoog deed oplopen.

De tekening die op 10 juli 1926 verscheen, lijkt op het eerste gezicht geen enkel verband met de politiek te hebben.⁵ *Op de Jan Steen-tentoonstelling* luidt de titel, waarmee verwezen wordt naar de tentoonstelling over Jan Steen die die zomer in het Stedelijk Museum De Lakenhal in Leiden werd gehouden (afb. 4). Twee Amerikanen verbazen zich over het vrolijk drinkende gezelschap op een van Steens schilderijen, dat overigens door Van der Hem werd samengesteld uit diens *Het vrolijk huisgezin* en *Driekoningengeest* en aangevuld met wat drinkgerei uit Steens repertoire. Bij nadere beschouwing blijkt dat niet alleen de personen op het schilderij een glaasje op hebben, maar de twee Amerikanen die het bekijken eveneens. Hun drankneuzen spreken boekdelen. Wie weet dat in Amerika tussen 1920 en 1933 een verbod op de productie van en handel in alcohol gold, de zogenaamde drooglegging, beziet het plaatje opeens met andere ogen en herkent het dubbele karakter van het onderschrift: *1ste Amerikaan (tot den anderen): Gelukkig dat wij niet zijn als dezen!*

Op enkele tekeningen zijn de afgebeelde personen wel gemakkelijk te herkennen, maar is de directe aanleiding tot verschijning niet meteen duidelijk. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de tekening over de voormalige Duitse

keizer Wilhelm II (1859-1941), die sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog (1918) in Nederland asiel had gevonden.⁶ Na eerst kort in Kasteel Amerongen te hebben gewoond, kreeg hij in 1920 onderdak in Huis Doorn, waar hij tot zijn dood in ballingschap zou blijven wonen. Alleen na toestemming van de Nederlandse regering mocht hij dit landgoed verlaten. Omdat zijn bewegingsvrijheid zo beperkt was, hield hij zich onder meer fit door talloze bomen op het terrein van Huis Doorn te kappen. De tekening die op 25 juni 1932 in *De Haagsche Post* verscheen met als bovenschrijf *Elke gast brengt zijn last*, laat de fanatiek houthakkende Wilhelm zien, met om hem heen al verschillende geveldde bomen (afb. 5). Uit nader onderzoek bleek de tekening zoals zij was afgedrukt, niet geheel compleet te zijn. Er hoorde nog een telegram van de keizer bij dat hij geschreven had naar aanleiding van de tweede wapendag van de Duitse cavaleristen en waarin onder meer stond: *Met grote erkentelijkheid herdenk ik de prestaties van de ruitelij in den wereldoorlog. Op alle oorlogstooneelen waren haar lansen en karabijnen evenzeer gevreesd.* Van der Hem maakte duidelijk dat de voormalige keizer nog wel grote woorden kon gebruiken, maar feitelijk volkomen machteloos was geworden.

Het Rijksmuseum kocht behalve de dertien tekeningen die Van der Hem voor *De Haagsche Post* maakte, ook nog twee aquarellen aan die een ander karakter hebben. Het gaat om een portret van Hendrikus Colijn, afgebeeld als 'vader des vaderlands' (afb. 6), en om een portret van minister Hendrik Marchant (1869-1956), afgebeeld in priestergewaad. Deze zijn niet in *De Haagsche Post* verschenen en het is vooralsnog niet duidelijk of ze voor een andere publicatie waren bestemd. Wellicht dateert het portret van Colijn uit 1933, aangezien toen het vierhonderdste geboortjaar van de échte Vader des Vaderlands, Willem van

Afb. 5

PIET VAN DER HEM,
*Elke gast brengt zijn
 last*, 1932. Tekening in
 Oost-Indische inkt op
 papier, 47,8 x 35,5 cm.
 Rijksmuseum,
 Amsterdam.

Oranje, werd herdacht, maar zeker is dat niet. Ook deze aquarel lijkt wat spottend bedoeld.⁷ Dat geldt zeker voor het portret van de vrijzinnig-democratische minister van Onderwijs Marchant, dat Van der Hem waarschijnlijk in in 1935 maakte naar aanleiding van diens aanvankelijk geheime overgang tot het katholieke geloof, een stap die nogal wat beroering en verbaazing wekte.⁸

De vijftien bladen van Van der Hem geven, dankzij hun duidelijke opzet en

krachtige uitvoering, een fraai en indringend beeld van de heel verschillende kwesties die in de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw burgers en politici bewogen. Zij leggen veelal een verband met toen moderne verschijnselen als de radio en het autoverkeer en maken, met kennis van de context, in één blik duidelijk waarom deze kwesties indertijd zoveel stof deden opwaaien.

NOTEN

- 1 Inv.nr. NG-2002-2-K.
- 2 Voor de geschiedenis van *De Haagsche Post*: J. Jansen van Galen en H. Spiering, *Rare jaren: Nederland en de Haagse Post, 1914-1990*, Amsterdam 1993. Voor Van der Hem: cat. tent. Leeuwarden, Fries Museum, *Piet van der Hem 1885-1961*, Leeuwarden 1987, vooral pp. 101-105; cat. tent. Rotterdam, Atlas Van Stolk, *Piet van der Hem als politiek tekenaar*, Rotterdam 1990.
- 3 Inv.nr. NG-2002-2-D.
- 4 Inv.nr. NG-2002-2-C.
- 5 Inv.nr. NG-2002-2-A.
- 6 Inv.nr. NG-2002-2-L.
- 7 Inv.nr. NG-2002-2-O.
- 8 Inv.nr. NG-2002-2-N. Voor een zeer vergelijkbare aquarel van Van der Hem, die uit circa 1925 zou dateren, in de collectie van de Atlas Van Stolk te Rotterdam, zie: J.F. Heijbroek (red.), *Geschiedenis in Beeld 1550-2000*, Zwolle 2000, p. 261.

Afb. 6
Piet van der Hem,
Vader des Vaderlands,
wellicht 1933. Aquarel
op papier, 47,8 x
35,5 cm. Rijksmu-
seum, Amsterdam.